

Museet for Thy og Vester Hanherred

BYGHERRERAPPORT

Fårtoft V, Journalnr. THY 6004

Udgravning af fire huse fra mellemste og yngre bronzealder forud for byggemodning

Rapport: Camilla Haarby Hansen

Flere bronzealderhuse i Fårtoft

Undersøgelsens forhistorie

I foråret 2009 foretog Museet for Thy og Vester Hanherred en forundersøgelse på arealet vest for Vestergårdsvej, nord for den østligste ende af Fårtoftvej, idet Thisted Kommune ønskede at udstykke arealet til boliger. Arealet omfatter ca. 3,3 hektar.

Undersøgelsen blev betalt af byherre, Thisted Kommune.

Plan over hus 1. Hele udgravningen ses på oversigtsplanen, bilag 1.

Udgravningens resultater

Der undersøgtes i alt fire hustomter, hvoraf den ene (hus 1) var temmelig velbevaret med både tag- og vægstolper tydeligt aftegnet. Et andet hus (hus 4) var atypisk i sin opbygning idet nordvæggen tilsyneladende udgjordes af et asymmetrisk placeret grøftforløb, mens sydvæggen bestod af vægstolper. Hus 1 og 4 er begge dateret ved C14-metoden til mellemste bronzealder ca. 1200 – 1000 f.Kr. Hus 2 og hus 3 var begge treskibede huse, men her var ingen spor af vægforløbene bevaret.

I øvrigt undersøgtes diverse gruber og stolpehuller, der ikke syntes at indgå i bygningskonstruktioner, men sandsynligvis skal tilskrives forskellige bopladsaktiviteter.

Disse kan enten være samtidige med de fundne huse, eller kan hidrøre fra andre perioder af oldtiden.

Topografi og undergrund

Det undersøgte område ligger på en jævn flade, der falder let fra nordvest og nord ned mod Thisted Bredning. Fra udgravningens sydgrænse og til Limfjorden er der i dag 510-580 m.

Undergrunden bestod i de undersøgte områder primært af gulbrunt og -gråt, sandet moræneler med grus og store mængder flintskærver samt færre sten. Enkelte steder kunne det underliggende kridt skimtes. Muldlaget var overalt 40-50 cm tykt og bestod af mørk gråbrun muld med sten. I bunden af muldlaget sås flere steder rester af det underliggende, gråsorte humøse lag, som udgjorde oldtidens muldlag.

Undersøgelsens forløb

Før den egentlige, arkæologiske udgravning blev der foretaget en forundersøgelse, der foregik ved at det nutidige pløjelag blev fjernet med gravemaskine i en række parallelle grøfter over hele arealet. Grøfterne var 2 m brede og orienteret nord-syd. I den blottede undergrund aftegnede stolpehullerne fra bronzealderhusene sig som mørke, runde pletter.

Ved den egentlige udgravning blev mulden fjernet på fire større områder, felterne 1-4, der, hvor der ved forundersøgelsen var konstateret anlæg i form af stolpehuller og gruber.

De afdækkede anlæg blev markeret og opmålt og de, der dannede huskonstruktioner blev

fotograferet. Herefter blev stolpehuller og gruber snittet ved at den ene halvdel blev udgravet. Herved kunne tværsnittet af hullet ses og registreres.

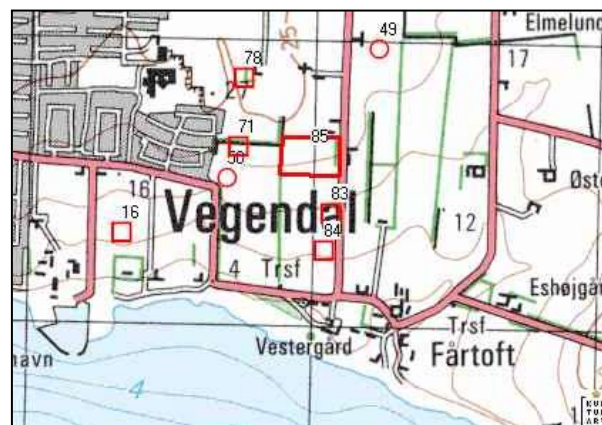
Hus 1 efter muldafrømning, set fra NV. De hvide mærkater markerer de mørkere stolpehuller i huset.

Der blev udtaget prøver fra flere af anlæggene med henblik på at udvaske og undersøge eventuelle forkullede korn og frø. Disse kan dels give et indblik i, hvad der blev dyrket i området og og dels kan de forkullede korn dateres ved hjælp af kulstof 14-metoden.

Andre fund i området

Udstykningsområdet er en fortsættelse mod øst og nordøst af tidligere udstykninger. I takt med at Thisted gradvist vokser, har museet også i forbindelse med disse tidligere udstykninger foretaget undersøgelser på de berørte områder. Der er således udgravet huse fra bronzealderen på arealerne både syd og vest for det her undersøgte. Det er dermed efterhånden muligt at belyse bronzealderbebyggelsen over et større område.

Omtrent en kilometer øst for udgravningsområdet ligger en større samling gravhøje fra bronzealderen. Blandt disse er den fredede Eshøj og flere høje i Eshøj Plantage. Nordøst for udgravningsområdet (nr. 63 på hosstående kort) er tidligere undersøgt to grave fra ældre bronzealder – i den ene fremkom de jordiske rester af en mand på ca. 20 år. Manden var gravlagt med et halvt bronzesværd og dragtudstyr i bronze. Det er muligt at denne mand har levet på samme tid som hus 1 og hus 4 var beboet.

Kort over den østlige del af Thisted. De røde cirkler er gravhøje og firkanterne er bopladser. Lokaliteten Fårtoft V er nr. 85. (Kort fra www.dkconline.dk)

Syd for det her undersøgte område blev der i 2007 undersøgt fire hustomter, der alle formentligt skal dateres til ældre bronzealder – disse er markeret med nr. 84.

Thy i bronzealderen

Bronzealderen strækker sig over ca. 1200 år, fra omkring 1700 til omkring 500 f.Kr., hvorefter jernalderen begynder.

Fra den ældre og mellemste del af bronzealderen stammer de mange gravhøje, der stadig præger landskabet i Thy. De vidner om, at landsdelen i bronzealderen rummede et

blomstrende og velfungerende samfund. Mange fund af våben og smykker af bronze, ind imellem også af guld, fra tidens grave vidner om velstand og kontakt til andre egne.

Udover hustomter er fund af dyrefolde og indhegninger, marker med spor efter pløjning samt naturvidenskabelige undersøgelser i moser og begravede jordlag med til at tegne billedet af bronzealderens Thy som et åbent landskab med gravhøje på næsten hvert eneste højdedrag. Landskabet var beboet af bønder, der dyrkede jorden og havde flokke af husdyr, som græssede på store overdrev.

Bronzealderfolkene boede i velbyggede langhuse, der lå enkeltvis eller et par stykker sammen, med tilhørende indhegninger. Husene stod formentlig kun i 30-40 år hvorefter et nyt blev opført, ofte et lille stykke væk, men stadig inden for bopladsens område. Senere vendte man måske tilbage til stedet og opførte et nyt hus over eller i nærheden af det gamle. De fire huse ved Fårtoft V har således næppe været beboet samtidig. I de enkelte huse har formentlig boet omkring otte personer – svarende nogenlunde til en familiegruppe med bedsteforældre, forældre og børn.

Husene ved Fårtoft V

De fire huse, der fremkom ved undersøgelserne i sommeren 2009 er alle såkaldt treskibede huse bestående af to parallelle rækker af stolper, der har båret taget. Ved hus 1 og hus 4 er der tillige tydelige spor af, hvor væggene i husene har været, mens disse ikke lod sig erkende i hus 2 og 3. Alle husene er orienteret øst-vest, med en lille drejning mod ØNØ-VSV, hvilket også er helt typisk for huse på landet – ikke blot i

bronzealderen, men også for de efterfølgende perioder af oldtiden og sågar nyere tid.

De gulve, der engang lå i husene er for længst pløjet op – men i det ene hus var der dog spor af underlaget til et ildsted. Dette underlag må have befundet sig umiddelbart under gulvniveau. Det, der hovedsageligt fremkommer ved en arkæologisk undersøgelse som denne, er spor af de stolper, der har båret husenes tag og vægge. Således aftegnes husenes grundplaner, mens de konstruktioner, der har befundet sig over gulvniveau ikke længere kan findes. Det kan synes lidt ærgerligt at der er så lidt tilbage, men faktisk kan netop grundplanerne i mange tilfælde afsløre meget om livet og dagligdagen i bronzealderen.

Hus 1

Hus 1 var et temmelig velbevaret hus, idet både de tagbærende stolper og de stolper, der har dannet det indre af vægge og gavle kunne ses, da muldjorden var rømmet af. Huset har i alt været 17 m langt og 6,3-7,5 m bredt (se figurerne ovenfor). Der fandtes spor af to indgange – henholdsvis i nordvæggen og i sydvæggen og i husets vestende fremkom resterne af husets ildsted.

Ildstedet i hus 1. Til venstre ses de sten, der sandsynligvis udgjorde underlaget til et lerstampet ildsted og til højre den grube, der hørte til "køkkenet".

Umiddelbart øst for ovennævnte sten, der formentlig har udgjort underlaget til ildstedet, fremkom en grube, der meget vel kan have fungeret som en slags jordovn. Også et par andre gruber omkring ildstedet kan have haft denne funktion. I disse gruber placeredes opvarmede sten og man kunne således lave mad i gruben uden brug af åben ild.

Der fandtes ingen sikre spor af en opdeling af huset i mindre dele – og således kan det heller ikke afgøres om der eksempelvis har været stald i den ene ende. I husets østende var dog to stolper, der ud fra deres placering og noget ringe størrelse, sammenlignet med de tagbærende stolper, kan formodes at stamme fra en let skillevægskonstruktion i huset.

Fragmenteret karside fra vægstolpehul i hus 1. De to kornaftryk ses midt på det største skår.

I et af stolpehullerne i vægforløbet i hus 1 fremkom store del af et kar i keramik. Karsiden var gået i flere stykker, men det kan ses at karret har været mindst 25 cm højt og med en åbning på mindst 15 cm for oven. På ydersiden af det største af skårene fandtes to aftryk af korn, der har siddet fast i det fugtige ler, da karret blev sat til brænding. Sådanne kornindtryk vidner om at agerbruget i

bronzealderen var en vigtig del af ernæringsgrundlaget.

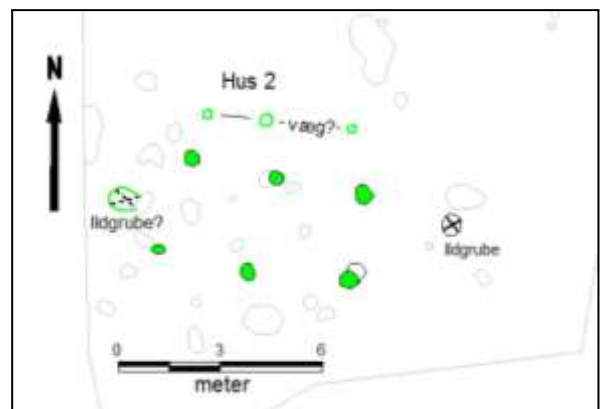
Keramikken er ikke så typisk udformet at den lader sig sikkert datere. I stedet kan huset dateres ved hjælp af kulstof 14-metoden, til den mellemste del af bronzealderen på baggrund af korn fra et stolpehul.

Hus 2

Hus 2 var også et treskibet langhus, men her var kun bevaret sporene af de stolper, der har båret taget.

Der fandtes ingen sikre spor af, hvor væggene og gavlene har været (dog sås tre mulige vægstolper nord for den nordlige stolperække). Dermed er husets længde og bredde også umulige at angive præcist. Hus 2 har dog – set ud fra tagstolpernes placering – været mindst 8 m langt og 5 m bredt. Muligvis har huset været noget længere, men desværre var det ikke muligt at afdække arealet vest for huset for at sikre at det hele var registreret, da dette areal lå udenfor undersøgelsesområdet.

Plan over hus 2. Husets tag blev båret af de stolper, der er markeret med grønt. I vestenden ses resterne af husets centrale ildgrube og øst for huset endnu en ildgrube.

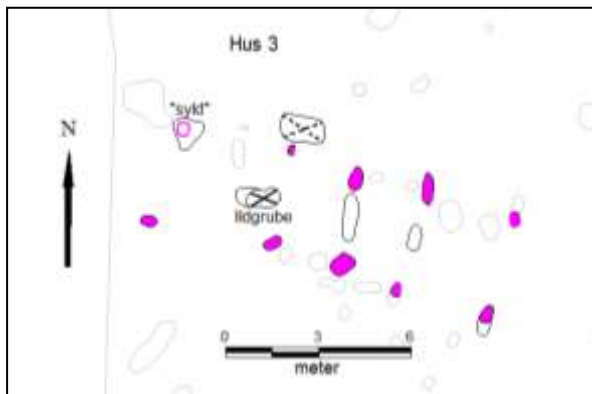

I den vestlige ende af huset fremkom en

grube, der kan have været husets centrale ildsted, og øst for husets østligste stolpesæt kunne ved udgravningerne ses resterne af en såkaldt kogestensgrube – en grube, hvori man nedlagde opvarmede sten. Hermed kunne gruben anvendes som en slags ovn. Det er dog usikkert om denne grube hører netop til hus 2 eller til en anden oldtidsperiodes aktiviteter i området.

Hus 3

Hus 3 var ligesom hus 2 treskibet og kun sporene af de tagbærende stolper kunne ses ved udgravningerne. Set ud fra disse tagstolpers placering må huset have været mindst 13 m langt og 5 m bredt. Ligesom det var tilfældet med hus 2, ligger hus 3 helt op ad undersøgelsesområdets kant og dermed kan huset muligvis fortsætte ud under udgravningsgrænsen.

Plan over hus 3. De fem sæt stolper, der har båret taget er markeret med lilla. Ildsteder og mulige skillerumsstolper er også markeret.

I hus 3 fremkom en grube, der tolkes som den centrale ildgrube i vestenden. Nord for denne,

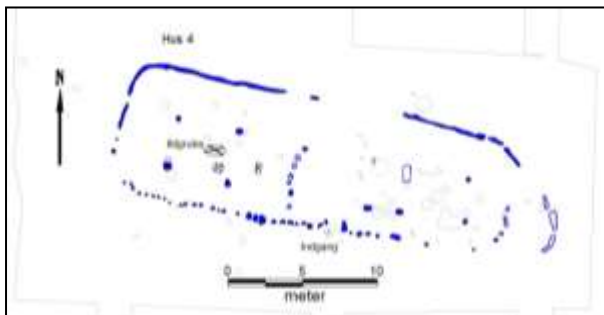
men på ydersiden af den nordlige stolperække fremkom endnu en sådan ildgrube, men dens placering gør det mindre sandsynligt at den hører til hus 3. I stedet kan gruben høre til et senere hus, der måske er blevet fjernet i forbindelse med pløjning gennem århundreder.

Inde i hus 3 fremkom nogle aflange anlæg, der muligvis har dannet fundamentet for en inddeling af huset i flere mindre rum.

Huset lod sig ikke datere umiddelbart. Det er håbet at de jordprøver, der blev udtaget fra stolpehullerne kan give forkullet materiale til kulstof 14-datering af huset.

Hus 4

Hus 4 viste sig at være et noget atypisk hus. Det bestod ligesom de øvrige huse af to rækker af indre, tagbærende stolper og i sydsiden har væggen været bygget op omkring mindre stolper i et langt forløb – ligesom det var tilfældet i hus 1. Nordsiden af huset skiller sig dog ud. I stedet for et forløb af stolper fremkom nemlig en lang grøft, der dannede både gavlen i vestsiden og selve det nordlige vægforløb. Grøften var kun ganske smal og heller ikke ret dyb, og visse steder var den for længst forsvundet i forbindelse med pløjning. Det mest atypiske var dog at denne nordlige væg var placeret ca. en meter længere mod nord, end man kunne forvente, når man sammenligner med afstanden mellem sydsidens væg og den sydlige række af tagstolper.

Plan over hus 4. De tagbærende stolper samt vægforløb bestående af henholdsvis stolper og grøfter er markeret. I vestenden ses den centrale ildgrube.

Den østlige afgrænsning af huset var vanskelig at finde ved udgravningerne, og længden på huset er således lidt usikker. Dog må hus 4 have været mindst 26,2 m langt og 7,4-8,5 m bredt. I vestendens centrale del fremkom en aflang ildgrube og syd og øst for denne fandtes yderligere to. Lidt vest for husets midte fremkom en mulig skillevæg, der kan have inddelt huset i to halvdele. De dårlige bevaringsforhold i østenden af huset gør det dog umuligt at afgøre, om denne del af huset har været benyttet til andet end beboelse.

Hus 4 dateres ligeledes til den mellemste bronzealder, og kan have været i brug samtidigt med hus 1.

Udgravningens perspektiver

Fundene fra de mange gravhøje, der findes over hele landet, har givet os en stor viden om, hvordan folk i bronzealderen gik klædt, og hvordan deres våben og smykker så ud.

Indtil for ca. 30 – 40 år siden vidste man til gengæld næsten intet om, hvordan disse mennesker boede, eller hvordan deres daglige tilværelse formede sig. Man kunne kun beskrive livet i bronzealderen på baggrund af de døde grave. Først inden for de senere år er der for alvor begyndt at dukke

bronzealderhuse op i større omfang. Det første hus fra ældre bronzealder i Thy blev fundet i 1990 ved Bjerre Enge i Nordthy.

I dag kendes adskillige huse fra denne tid, men det er kun få, der er så velbevarede som husene fra Fårtoft. Fundene fra Fårtoft V er derfor en vigtig brik i det arbejde, der foregår i øjeblikket med at undersøge bronzealderens bopladser og huse i Thy.

Endnu mere betydning får fundene fra Fårtoft fordi de indgår i et stort område, hvor der ved gentagne udgravningskampagner i takt med byggemodningen er ved at tegne sig et klart billede af bebyggelsen for ca. 3000 år siden. På den måde hjælper de til at bringe os nærmere på de mennesker, hvis gravhøje den dag i dag udgør et karakteristisk og væsentligt indslag i landskabsbilledet i Thy.

Undersøgelsens data

Sb.-nummer: 110309-85

Museet for Thy og Vester Hanherred
journalnummer: THY 6004, Fårtoft V

Kulturarvsstyrelsen journalnummer: 2009-
7.24.02/THY-0006

Bygherre: Thisted Kommune, Teknisk
Forvaltning, Kirkevej 9, 7760 Hurup Thy

Gravemaskine: Erik Møller Christensen fra
Sjørring Entreprenør og Vognmands-
forretning v/ Mogens Christensen

Daglig leder: Camilla Haarby Hansen

Digitalisering af planer: Mette Roesgaard
Hansen

Fund og dokumentation opbevares på Museet
for Thy og Vester Hanherred

Yderligere læsning

J. Jensen: Danmarks Oldtid, bind 2 –
Bronzealderen. Gyldendal